

Pomen in vloga šolskih knjižničarjev pri razvijanju bralne pismenosti učencev prvega triletja osnovne šole

Importance and Role of School Librarians in Developing the Reading Literacy of Pupils in the First Triennium of Primary School

Tjaša Kanalec

Izvleček

Prispevek se osredotoča na pomembno vlogo šolskih knjižničarjev pri razvijanju bralne pismenosti. Prek teoretičnih izhodišč in s praktičnimi napotki je opredeljen in prikazan potek učenja branja pri raznolikih enako starih mladih bralcih. V prispevku je tudi predstavljeno, kako lahko knjižničarji podprejo vsakega bralca, ki se še uči bralne tehnike. Poudarek je na opredelitvi pomena ustreznih bralnih gradiv v povezavi s čustveno-motivacijskimi dejavniki bralne učinkovitosti in bralnim napredkom. Izpostavljen je model razvijanja branja v prvem triletju, ki sta ga oblikovali specialni pedagoginji na OŠ Franceta Bevka Tolmin, ter izkušnje, ki so lahko koristne šolskim knjižničarjem pri soustvarjanju čim boljšega bralnega okolja za vse učence na šoli. Vključuje študijo primera treh učencev 2. razreda, ki so bili trikrat letno testirani s testom tekočnosti glasnega branja, in analizo njihove bralne tehnike s prikazom celoletnega napredka posameznika v kontekstu razumevanja stopnje bralne tehnike in ustreznih bralnih gradiv za posameznega učenca. Prispevek prinaša mnoge informacije, ki bodo knjižničarjem olajšale svetovanje pri izbiri ustreznih bralnih gradiv mladim bralcem, in osvetli številne prednosti, ki jih knjižničarjem nudi šolsko okolje.

Ključne besede: bralna pismenost, tehnika branja, bralna gradiva, učenje branja, motivacija, knjižničarji

UDK 027.8:028.1

Abstract

The article focuses on the vital role of school librarians in developing reading literacy. Through theoretical backgrounds and practical instructions, it defines and demonstrates the course of learning to read in diverse young readers of the same age. The article also shows how librarians can provide support to readers who are learning the reading tech-

nique. Emphasis is placed on the importance of appropriate reading materials in connection with the emotional and motivational factors of reading efficiency and reading progress. The article highlights the model of reading development in the first triennium, which was designed by two special education teachers at the France Bevk Tolmin Primary School, and the experiences gained, which could be useful for school librarians in co-creating an optimal reading environment for all pupils at the school. It includes a case study of three second grade pupils, who were tested three times a year with a reading fluency test, and an analysis of their reading technique with a demonstration of the yearly progress of each pupil in relation to the level of reading technique and appropriate reading materials for an individual pupil. The article contains a great deal of information that will make it easier for librarians to advise young readers on choosing appropriate reading materials, and illustrates the many advantages provided to librarians by the school environment.

Keywords: reading literacy, reading technique, reading materials, learning to read, motivation, librarians

Uvod

Knjižničarji imajo na področju razvijanja bralne pismenosti izjemno pomembno vlogo. Zmotno je namreč prepričanje, da je njihova vloga samo izposoja gradiva. Ko govorimo o področju branja, so zagotovo eni ključnih članov, ki lahko bistveno prispevajo k dvigu bralne pismenosti na posamezni šoli. Med vloge šolskega knjižničarja Fekonja (2016) vključuje: poučevalno vlogo (kamor med drugim spadata tudi pismenost in promocija branja), vlogo upravljanja in pomembno vlogo podpore vzgojno-izobraževalnemu delu na šoli. Poleg tega pa mora knjižničar prepoznati pomen družinskega okolja pri vzgoji otrok in vrednost medgeneracijskega prenosa znanja ter skrbeti za promocijo knjižničnih storitev in programov, zato njihove vloge nikakor ne smemo podcenjevati.

Za začetek o branju

Razlogi, zakaj je branje v obdobju šolajočega se otroka tako pomembno, so številni, eden pomembnejših pa je zagotovo ta, da branje otroku omogoča razumevanje in učenje pisnih gradiv, kar pa posledično vpliva na učne dosežke in izkazovanje učenčevih zmožnosti tudi v obliki šolskih ocen. Tri četrtine informacij naj bi namreč pridobili z branjem in samo četrtino s poslušanjem (Kalan, 2002, str. 3). Tudi Pačnik (1995, str. 82) pravi, da je branje v času šolanja zelo pomembno, saj kar 80 % vseh informacij, novega znanja in spoznanj učenci pridobijo prav z branjem besedil.

Odraslim predstavlja branje avtomatizirano spretnost, ki se nam zdi popolnoma samoumevna. Pogosto se niti ne spomnimo, kako smo se naučili brati, razen če so bili bralni začetki težki in nam branje ni šlo najbolje. Knjižničarji se z bralnimi gradivi in branjem srečujejo vsakodnevno, zato je pomembno, da dobro razumejo korake do bralne pismenosti. To pomeni, da morajo poznati pomen predopisnevalnih spretnosti, potek začetnega učenja branja, prehod na razumevanje prebranega ter fleksibilnost (Pečjak, 2010) in kritičnost pri branju.

Številne aktualne raziskave (Klemenčič in Mirazchijski, 2023) izpostavljajo problematiko pismenosti v trenutnem obdobju, ko so knjige in literatura dostopne in ko se jim ob rob postavljajo novodobne tehnologije ter hiter tempo družinskega življenja, zato se številni raziskovalci tako v teoriji kot praksi ukvarjajo z vprašanjem, kako izboljšati bralno pismenost.

Razvijanje bralne zmožnosti otroka poteka po korakih, ki si nujno sledijo in jih ne moremo preskočiti. Če stremimo k izboljšanju bralne pismenosti, moramo dobro poznati sam proces branja. Branje je glede

Razlogi, zakaj je branje v obdobju šolajočega se otroka tako pomembno, so številni, eden pomembnejših pa je zagotovo ta, da branje otroku omogoča razumevanje in učenje pisnih gradiv, kar pa posledično vpliva na učne dosežke in izkazovanje učenčevih zmožnosti tudi v obliki šolskih ocen.

na SSKJ *postopek razpoznavanja znakov za glasove in vezanja v besede, je tudi razumevanje ustaljenih, dogovorjenih znakov in dojemanje vsebine besedila*. Ko preberemo različne definicije branja in o njih dobro razmislimo, spoznamo, kako kompleksna spretnost je v resnici. Prav zaradi tega različni avtorji z različnih vidikov pristopajo k preučevanju dejavnikov bralne učinkovitosti. Posledica tega je, da ni enotne klasifikacije dejavnikov, ki naj bi določali učinkovitost branja pri posamezniku (Pečjak, 1993). Nekateri govorijo o notranjih in zunanjih dejavnikih, drugi pa ločijo dejavnike, ki so primarno razvojno pogojeni, od tistih, ki so rezultat učenja (Pečjak, 1999).

Pečjak (1993, str. 11) povzema, da večina avtorjev poudarja naslednje dejavnike bralnega uspeha:

- perceptivne dejavnike (gibanje oči, vidno in slušno razločevanje),
- kognitivne dejavnike (sposobnosti – splošna sposobnost in specifične sposobnosti),
- čustveno-motivacijske dejavnike (motivacija, interes ter stališče/odnos) (Pečjak, 1999),
- socialno-kulturne dejavnike (socialno-ekonomski status, socialni in kulturni vplivi iz ožjega in širšega okolja).

Kot lahko vidimo, na dejstvo, ali se bo otrok razvil v dobrega in kritičnega bralca, vplivajo številni dejavniki, na mnoge izmed njih pa sam otrok niti nima vpliva. Prav zato potrebuje pri začetnem branju veliko podpore – v prvi vrsti v šoli, kjer se branja uči, in ne nazadnje doma, kjer mora branje vaditi. Sodelovanje, vključevanje in opolnomočenje staršev, da v čim večji meri tudi doma podpirajo otroka pri branju, zahteva tudi s strani šole veliko napora in sistematičnega dela. O pozitivnih vplivih družinskega okolja in bralne spodbude s strani staršev govorijo številne raziskave (Baker idr., 2001), ki dokazujejo, da so starši eni izmed pomembnejših dejavnikov otrokovega začetnega bralnega napredka.

Izjemno pomembno je, da otrok dobro usvoji prvi korak, tj. razvite predopismenjevalne spretnosti (Kanalec, 2016; Kanalec in Ozbič, 2016), in nato usvoji tehniko glasnega branja. Predopismenjevalne spretnosti se začnejo razvijati že v predšolskem obdobju in se nadaljujejo zelo sistematično v prvi polovici 1. razreda, sledi učenje simbolov za glasove – črke in učenje tehnike branja, tj. vezava v zloge. Golli (1991, str. 23) opredeli tehniko branja kot mehanično branje, kar pomeni branje s hitrostjo počasnega govora. Učenec bere s pravorečno neoporečnim izgovorom glasov z dobro artikulacijo besed. Pri branju se mu ne zatika, ne ponavlja glasov ali zlogov, ne pride do premene, ne dodaja, ne izpušča, temveč bere le napisano. Ima pravorečno pravilne poudarke in ne elka ter ne menjuje besed. Pomembni dejavniki bralne učinkovitosti, ki jih nikakor ne smemo zanemariti, so čustveno-motivacijski dejavniki, ki po nekaterih raziskavah bistveno vplivajo na uspešnost branja mladih bralcev (Vaknin-Nusbaum in Tuckwiller, 2023).

Cilj branja je, da otrok avtomatizira tehniko branja, prebrano razume in je pri branju fleksibilen (Pečjak, 2010) ter kritičen. V praksi pogosto slišimo, da učenci v višjih razredih osnovne šole “ne znajo brati”, kar pomeni, da imajo še vedno težave s tehniko branja. Iluzorno je pričakovati, da bodo ti učenci uspešni pri bralnem razumevanju, dohitevali tempo dela sošolcev in da bodo samostojni pri reševanju pisnih preizkusov znanja. Izkušnje in številne raziskave (Kanalec 2016; Kanalec in Ozbič, 2016) kažejo, da je preventiva veliko boljša kot kurativa. Menimo, da moramo posebno pozornost nameniti obdobju, ko se učenci branja učijo, jih tam v največji možni meri podpreti in jih spremljati na njihovi bralni poti. Če se jim na kateri izmed stopenj zalomi, jim moramo ponuditi oporo, pomoč oz. različne podporne dejavnosti. Verjamemo, da je branje pravica vsakega otroka in da smo v šoli (predvsem) zato, da jim pri tem pomagamo. Ker vemo, da sta prvi dve leti šolanja ključni za usvojitev tehnike branja, smo na Osnovni šoli Franceta Bevka Tolmin pred osmimi leti začeli oblikovati tako imenovani bralni projekt, ki ga na kratko predstavljamo v nadaljevanju.

Bralni projekt v prvem triletju

Že 8. leto specialni pedagoginji Tjaša Kanalec in Adrijana Skok vodiva bralni projekt za učence prvega triletja s ciljem opolnomočenja učencev z izboljšanjem branja in jim tako omogočiti dostop do znanja. Zagotoviti želiva enake izobraževalne možnosti za vse učence in jim tako izboljšati dostop do kakovostnega izobraževanja. S pomočjo teoretičnih in praktičnih specialnopedagoških znanj ter integracijo

Cilj branja je, da otrok avtomatizira tehniko branja, prebrano razume in je pri branju fleksibilen ter kritičen.

Verjamemo, da je branje pravica vsakega otroka in da smo v šoli (predvsem) zato, da jim pri tem pomagamo.

učinkovitih didaktičnih strategij sva oblikovali širok koncept dela za razvijanje in spodbujanje branja v prvem triletju, ki se izvaja pod okriljem bralnega projekta na šoli.

Pri oblikovanju sva izhajali iz vedenjsko-kognitivne teorije in vključili vse dejavnike bralne učinkovitosti. Bralni projekt poteka na številnih nivojih in vključuje vse učence prvega triletja, njihove starše in strokovne delavce ter poteka vse šolsko leto. S starši smo oblikovali partnerstvo, saj se vključujejo z izvajanjem bralnih treningov doma (oblikovano je bilo gradivo z navodili in model bralnih domačih treningov), zanje je organizirano tudi izobraževanje o branju. Usmerjeni smo v preventivno delo in zgodnje odkrivanje otrok s začetnimi odstopanji pri branju. Pri vseh učencih spremljamo bralni napredek, v 1. razredu s spremljanjem učenja tehnike branja, v 2. in 3. razredu pa z uporabo testa tekočnosti glasnega branja. Za namen izboljšanja branja smo oblikovali lastna diferencirana bralna gradiva, za razvijanje bralnega razumevanja pa gradiva v treh stopnjah po principu preberi-reši-preveri. Sodelujemo tudi s številnimi zunanjimi institucijami (Knjižnica Cirila Kosmača Tolmin, Tačke pomagačke, Mreža šolski pes, NMSB idr.). Avtorici projekta sva razvili vrsto podpornih oblik pomoči, ki jih nudimo učencem, ki počasneje napredujejo pri usvajanju branja (npr. bralne urice), ter vpeljali novo obliko dela z boljšimi bralci. Bralni projekt se sklone z obiskom znane pisateljice in podelitvijo avtorskih knjig, ki jih učenci izdelujejo v 3. razredu. Vsakoletna evalvacija in rezultati raziskave (Kanalec, 2022) kažejo številne pozitivne učinke modela spodbujanja začetnega branja, ki sva ga razvili.

Smernice, ki lahko knjižničarjem olajšajo svetovanje pri izbiri ustreznih bralnih gradiv mladim bralcem

Pri 8-letnem spremljanju procesa branja, uvajanju novosti in učenju na napakah smo prišli do nekaterih ključnih spoznanj, ki igrajo pomembno vlogo pri začetnem učenju branja.

Eno od spoznanj predstavljamo v pričujočem prispevku, kjer želimo izpostaviti pomembno vlogo sodelovanja s šolsko knjižnico pri načrtovanju dejavnosti za izboljšanje branja in opredeliti informacije o branju, ki so lahko šolskim knjižničarjem v pomoč pri njihovem delu.

Ugotavljamo namreč, da je treba pri zagotavljanju podpore na področju branja vključiti vse, ki so na kakršen koli način povezani z branjem otrok na šoli. Sodelovanje mora biti sistematično, cilji merljivi in potekati mora dalj časa, da lahko govorimo o možnih pozitivnih učinkih (Kanalec, 2022).

Ustrezna izbira bralnih gradiv v povezavi s čustveno-motivacijskimi dejavniki bralne učinkovitosti – primer dobre prakse

Šolske knjižnice so bogat vir bralnih gradiv, ki so nepogrešljive v vseh triletjih osnovnošolskega šolanja. Konec zadnjega triletja bralci že izoblikujejo svoj bralni interes in branje je že na najvišji stopnji bralnega razumevanja. Obdobje drugega triletja je še vedno izjemno pomembno za razvijanje bralnega razumevanja, obenem pa tudi za iskanje interesov posameznikov in ohranjanje motivacije za branje.

Za razliko od zadnjih dveh triletij pa veljajo v prvem triletju nekatere posebnosti. V 1. in 2. razredu se učenci namreč šele spoznajo s svetom črk in govorimo o začetnem branju. Tehnike branja se še učijo, poteka proces tako imenovane avtomatizacije priklica črk, vezave v zloge in prehoda na tekoče glasno branje. Za številne otroke ta proces ni preprost in potrebujejo veliko vaje, podpore ter motivacije. Pri tem igra izjemno pomembno vlogo **ustrezna izbira bralnih gradiv**. Ugotavljamo namreč, da je občutek **uspeha** pri začetnem branju izjemno pomemben. S tem mislimo, da otrok pri učenju branja občuti zadovoljstvo, ko bere pravilno, brez številnih napak in zatikanj. Zavedati se namreč moramo, da predstavlja otroku branje v začetni fazi zelo velik miselni napor. Če ima občutek, da je pri tem uspešen, in vidi svoj napredek (tj. uspešno vezavo v zloge brez napak), bo motivacijo ohranjal in pri branju vztrajal.

Pri zagotavljanju podpore na področju branja je treba vključiti vse, ki so na kakršen koli način povezani z branjem otrok na šoli.

Z vajo se bo tehnika branja izboljševala in prišlo bo do avtomatizacije branja. V nasprotnem primeru pa se bo branju začel izogibati, bral bo z odporom, z branjem bo prenehal in napredka ne bo. Tako ne bo usvojil bralne tehnike, kar pomeni, da tudi branja kasneje ne bo mogel uporabljati za razumevanje prebranega. Vse to dokazuje veliko povezanost med ustreznimi bralnimi gradivi, ki otroku omogočajo uspešno urjenje začetnega branja, in čustveno-motivacijski dejavniki, kamor spadajo motivacija, interes in odnos do branja.

Zato je pomembno, da otrok bere besedila, ki so njegovi bralni stopnji ustrezna. Navedli bomo nekaj nasvetov, na kaj naj bodo knjižničarji in starši pozorni. Priporočila so vezana na izhodišča specialpedagoške prakse. Zavedati se moramo, da začetni bralci šele razvijajo svoje percepcijske dejavnike, ki pomembno vplivajo na bralno učinkovitost. V fazi začetnega urjenja branja na področju vidnega zaznavanja igra pomembno vlogo oblikovna ureditev besedila:

- velikost črk,
- razmik med vrsticami,
- oblika pisave,
- dolžina besedila,
- zračnost besedila,
- barva ozadja,
- dolžina in zahtevnost besed oz. besedil.

Otrokova vidna pozornost je v začetku kratkotrajna in razpršena. Neenakomerne črke, različne oblike pisav (fonti) in velikost pisav, barvno ozadje ali slike čez besedilo bodo začetnega bralca odvrnile od osredotočenosti na vezavo črk v zloge. Ker bo njegova vidna pozornost odkrenljiva, jo bo otrok poskušal ves čas nadzirati in se bo poskušal zbrati, a bo za to porabljal veliko miselne energije, ki pa jo nujno potrebuje za sam priklic črka-glas in vezavo glasov oz. branje. V fazi začetnega branja, ko to še ni avtomatizirano, predstavlja za otroka ta spretnost izjemen miselni napor, saj je delovno pomnjenje zelo obremenjeno. Poleg tega otrok v tem obdobju še razvija slušno zaznavanje in pogosto vsaj v začetku ne zmore slušnega pomnjenja večzložnih besed (pri tem je seveda izjemno pomembna tudi razvitost slušne pozornosti in slušnega razlikovanja). Vse to moramo upoštevati pri začetnem bralcu, ko mu ponudimo bralna gradiva, priporočila pa veljajo bodisi za velike ali male tiskane črke. Zelo dobrodošlo bi bilo, če bi bili o pomembni vlogi priporočil ozaveščeni tako založniki kakor tudi avtorji, ki pišejo besedila za mlade bralce, ki se učijo samostojnega branja.

Opozarjamo, da na tem mestu ne govorimo o leposlovnih delih, ki jih otroku berejo odrasli in imajo bogato besedišče ter pomembno sporočilno in emocionalno vrednost. Ključnega pomena je, da otrokom beremo bogata, vizualno privlačna, raznolika besedila različnih tematik in z bogatim dogajanjem, vendar pa morajo imeti mladi bralci, ki se učijo samostojnega branja, možnost učenja branja na besedilih, ki so primerna za začetno učenje branja. Za usvojitev tehnike branja in prehod na avtomatizacijo branja so potrebni številni tedni vsakodnevnih vaj branja, kar pomeni veliko število primernih bralnih gradiv. Prilagojene razpoložljive bralne vadnice in ustrezna berila so kaj kmalu premalo, da bi zadostili količini, ki jo mora v tem večmesečnem obdobju otrok za vajo prebrati, zato morajo učenci posegati po preostalih knjižnih gradivih. Tu pa imajo veliko vlogo šolski in drugi knjižničarji, učitelji ter ozaveščeni starši, ki lahko svetujejo pri izbiri ustreznega bralnega gradiva.

Branje z urjenjem iz meseca v mesec napreduje, a to se zgodi le, če mladega bralca zadržimo pri urjenju te spretnosti. Če bo otrok obupal, se branju upr in z vajami branja ne bo nadaljeval do izboljšanja bralne tehnike, ne bo prišlo do napredka oz. bo napredek minimalen. Zato je veliko bolje, da otrok bere malce lažja besedila in je pri tem uspešen, hiter, natančen in motiviran, kot da s težavo bere besedila, katerim s svojo stopnjo bralne tehnike še ni kos.

Poleg oblikovnih značilnosti besedila igra ključno vlogo tudi vsebinska zahtevnost besedila. Besedilo, ki vsebuje številne neznane besede, arhaične izraze, tujske, težje soglasniške sklope, dolge večzložne

Ključnega pomena je, da otrokom beremo bogata, vizualno privlačna, raznolika besedila različnih tematik in z bogatim dogajanjem, vendar pa morajo imeti mladi bralci, ki se učijo samostojnega branja, možnost učenja branja na besedilih, ki so primerna za začetno učenje branja.

Zato je veliko bolje, da otrok bere malce lažja besedila in je pri tem uspešen, hiter, natančen in motiviran, kot da s težavo bere besedila, katerim s svojo stopnjo bralne tehnike še ni kos.

besede, je veliko težje za branje za začetnega bralca, kot je lažje in prilagojeno besedilo. Pomembno je, da je otrok pri branju uspešen, saj bo le tako pri urjenju te spretnosti vztrajal in tako napredoval.

V praksi uporabljamo **pravilo petih prstov**. To pomeni, da če na eni strani, ki jo otrok bere, najdemo več kot 5 besed, ki so otroku neznane, težke ali dolge, je to besedilo trenutno za otroka še prezahtevno, zato moramo zanj izbrati lažjo vrsto besedila.

Zaradi navedenih spoznanj je avtorica prispevka leta 2019 dala pobudo za oblikovanje označb na knjigah, ki otrokom, staršem in ne nazadnje tudi knjižničarjem olajšajo pot do izbire ustreznega bralnega gradiva, ki je na voljo na policah knjižnic glede na stopnjo bralne tehnike posameznega otroka. V vseh oddelkih mestne Knjižnice Cirila Kosmača Tolmin so pripravili kotičke s knjigami, ki so primerne za postopno učenje branja. Izbrane knjige so namenjene za učence prvega triletja in za vse, ki počasneje napredujejo pri učenju branja. Še prav posebej pa smo imeli v mislih starše in otroke, ki prihajajo iz drugega jezikovnega okolja, saj prav slednji potrebujejo posebno pomoč pri izbiri ustreznega bralnega gradiva. Pri izbiri knjig smo sledili strokovnim priporočilom. Vsaka knjiga je opremljena s posebno nalepko, ki označuje stopnjo branja in zahtevnost besedila (Začenjam, Boljši sem in Že znam). Z enakimi označbami smo označili tudi knjige v šolski knjižnici OŠ Franceta Bevka Tolmin.

Ob pregledovanju in zbiranju ustrezne otroške literature smo ugotovili, da je malo bralnih gradiv, ki bi bila primerna za bralce, ki se branja šele učijo, ali pa za tiste, ki imajo izrazite težave pri usvajanju bralne tehnike in potrebujejo tako oblikovno kot vsebinsko prilagoditev. To smo ugotovili tako pri izboru knjig z velikimi tiskanimi kot tudi z malimi tiskanimi črkami, zato smo se na šoli za namen bralnega projekta odločili za izdelavo lastnih bralnih listov. Izdelali smo bralne liste z velikimi in malimi tiskanimi črkami v štirih stopnjah, kar nam omogoča veliko diferenciacijo in individualizacijo podpore posameznim otrokom in možnost njihovega napredka. Bralne liste z besedili smo izdelale specialne pedagoginje, inkluzivni pedagoginji ter učiteljice in jih prilagodile bralnemu treningu, ki ga izvajajo starši doma skupaj z otroki.

Stopnja bralne tehnike in bralni napredek posameznega otroka

V pričujočem prispevku izpostavljamo, kako pomembno vlogo igra poznavanje stopnje tehnike otrokovega branja pri izbiri ustreznega bralnega gradiva, zato bomo na primerih posameznih učencev glede na stopnjo bralne tehnike in njihove napredke opisali, katere vrste bralna gradiva so primerna zanje.

Izkušnje v praksi kažejo, da je učinkovito spremljanje in ocenjevanje tehnike glasnega branja s preizkusom tekočnosti glasnega branja, ki je opredeljena kot število pravilno prebranih besed v minuti. Takšen način ocenjevanja temelji na kurikulumu in je eden od načinov formativnega spremljanja branja (Hasbrouck in Tindal, 2017; Košir, 2011; Jurišič, 2016). Podatki, ki jih tako pridobimo, nam dajo osnovo, da lahko merimo učenčev individualni napredek, in informacijo, kdaj se učenec približa stopnji avtomatizacije bralne tehnike, saj je prav avtomatizacija potrebna za uspešno bralno razumevanje (Kanalec 2022). Poleg tekočnosti glasnega branja specialni pedagogi analiziramo tudi tehniko branja, kar pomeni, da ocenjujemo, na kateri bralni stopnji branja je otrok (črkuje in uspešno priklicuje posamezne glasove za simbole, zloguje, bere krajše/daljše besede, bere tekoče), ter morebitna odstopanja in posebnosti (specifične vidne ali slušne napake, težave pri orientaciji v besedilu, izreki posameznih glasov ipd.). Vse te informacije nam pokažejo trenutno bralno stopnjo posameznega otroka, kar nam omogoča podlago za načrtovanje specifične pomoči za razvijanje percepcijskih dejavnikov, motivacijske spodbude ali samo vaje do avtomatizacije branja. Po branju otroka vedno nekaj časa namenimo tudi pogovoru o branju, ker nas zanimajo tudi stopnja motivacije, otrokov interes za določene vsebine in odnos do branja. Zadnji zelo pomembni podatki so ključni pri načrtovanju spodbude na področju čustveno-motivacijskih dejavnikov.

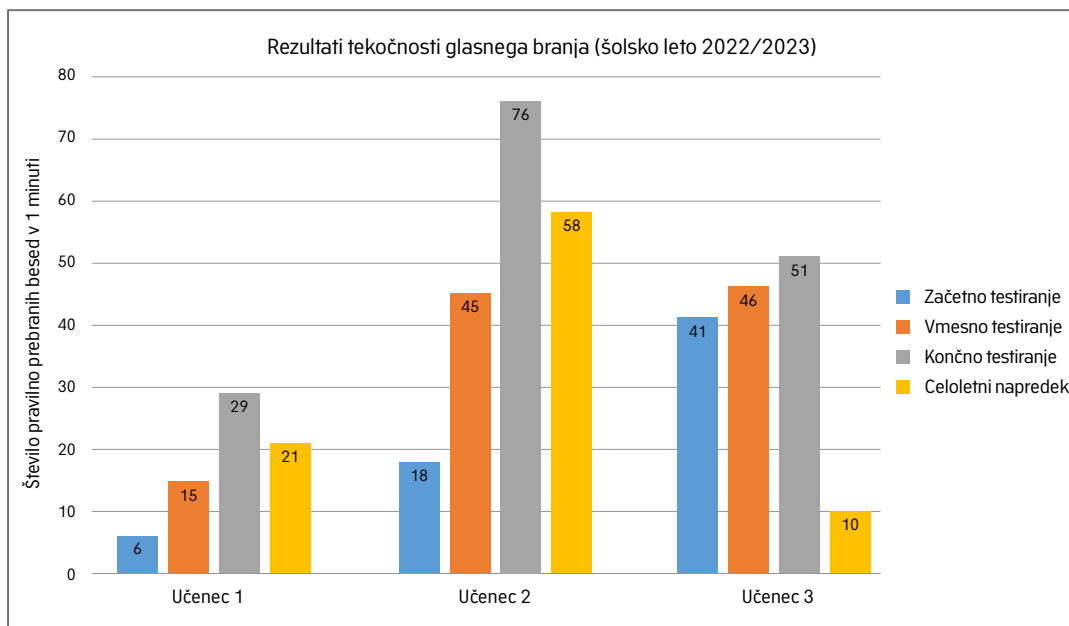
Pomembno je, da je otrok pri branju uspešen, saj bo le tako pri urjenju te spretnosti vztrajal in tako napredoval.

STROKA IN PRAKSA

Izdelali smo bralne liste z velikimi in malimi tiskanimi črkami v štirih stopnjah, kar nam omogoča veliko diferenciacijo in individualizacijo podpore posameznim otrokom in možnost njihovega napredka.

Študije primerov branja učencev 2. razreda

Za lažje razumevanje stopnje branja v grafu 1 prikazujemo primere treh učencev 2. razreda. Predstavljeni so podatki o njihovi tekočnosti glasnega branja ter napredki v enem šolskem letu. Vsakega učenca vsaj trikrat letno testiramo s testom tekočnosti glasnega branja (oktober, februar, maj), da lahko ustrezno spremljamo napredek in načrtujemo oblike dela za posameznika. Pri tem sva specialni pedagoginji oblikovali šolske norme tekočnosti glasnega branja na podlagi 8-letnih rezultatov in testiranja z istimi besedili.

Graf 1: Rezultati tekočnosti glasnega branja za tri učence 2. razreda v šolskem letu 2022/2023 (število pravilno prebranih besed v eni minuti)

Graf 1 prikazuje rezultate treh testiranj tekočnosti glasnega branja za tri učence. **Prvi učenec** je ob začetnem testiranju tekočnosti glasnega branja dosegel nizke podpovprečne vrednosti, saj je pravilno prebral le 6 besed v 1 minuti. Izkazoval je velike težave pri sami tehniki branja. Nizko število pravilno prebranih besed je odraz številnih napak pri priklicu črka-glas, prisotni so bili zamenjave, izpuščanje ter dodajanje glasov. Pri branju je bil nemiren, vlagal je veliko napora in truda, posamezne glasove je priklical izjemno počasi, negotovo in pogosto napačno. Učenec je kljub težavam v šoli ohranjal motivacijo za branje, doma pa se je branju že upiral. Pozorni smo postali, saj smo posumili, da gre za prisotnost kake manjše ali večje specifične posebnosti, bodisi na področju vidnega ali slušnega zaznavanja oz. integracije procesov, ki so ključni za uspešno začetno branje. Zato je učenec bral v nadaljevanju prilagojena besedila (1. in 2. stopnja), ki so omogočala branje zlogov in hiter priklic črk ter bila ustrezno oblikovana. Vključili smo ga v podporne oblike pomoči, ki smo jih poimenovali bralne urice, kjer se poleg branja izvajajo specifične vaje za razvijanje spretnosti, ki so potrebne za uspešno branje. Staršem smo predstavili trenutno stopnjo bralne tehnike in jim svetovali o načinih pomoči doma ter jim predlagali specifične vaje. Starši so dečka podprli in mu doma pomagali ter ga spodbujali. Ob vmesnem testiranju je učenec prebral 15 besed v minuti, kar je po naših osemletnih izkušnjah bistveno premalo glede na vloženi čas in trud učenca, zato smo poleg vseh oblik podpore in pomoči v šoli in doma v sodelovanju s starši učenca vključili v individualno in skupinsko učno pomoč (ISP), kjer je s pomočjo specialne pedagoginje razvijal specifične spretnosti s področja branja. Končni rezultat tekočnosti glasnega branja (29 besed na minuto) kaže na to, da je učenec napredoval od zadnjega testiranja. Sama tehnika branja se je sicer izboljšala, a so bile še vedno prisotne specifične napake in rezultati so bili kljub napredku še vedno nizko podpovprečni, zato smo staršem svetovali obravnavo v zunanji instituciji in ugotavljanje prisotnosti splošnih/specifičnih učnih težav na področju branja. Po naših izkušnjah se namreč pri učencih, ki vse leto vadijo branje tudi doma, obiskujejo podporne oblike po-

moči v šoli in so deležni specialnopedagoške pomoči, napredek mora pokazati. V nasprotnem primeru gre navadno za izrazitejšo bodisi splošne ali specifične učne težave. Tak učenec bo tudi konec 2. razreda potreboval preprosta bralna gradiva (branje besed oz. enostavnih povedi), ki morajo zadoščati tako oblikovnim zahtevam kot tudi nadvse preprosti vsebini (v smislu lažje berljivih besed).

Drugi učenec je imel ob začetnem testiranju nižji povprečen rezultat (18 besed na minuto). Bral je natančno, vezaje v zloge, napake je popravljaj. Tehnika branja je bila ustrezna, a je potreboval še veliko vaje, zato ni potreboval specifičnih vaj, le ustrezna besedila in spodbudo za branje. Za branje ni bil motiviran, povedal je, da ne bere rad (eden redkih učencev drugošolcev). Po pogovoru sta ga specialna pedagoginja in učiteljica spodbudili, motivirali in v sodelovanju s starši in bralnim treningom dosegli, da se je motivacija izboljšala. Rezultati so pokazali, da je ob vmesnem (45 besed na minuto) in končnem testiranju (76 besed na minuto) zelo napredoval. Svoj bralni napredek je do konca šolskega leta še izboljšal in dosegel celoletni napredek 53 besed. Ob koncu šolskega leta je usvojil bralno tehniko, tekoče in pravilno bral, bil na stopnji avtomatizacije bralne tehnike, kar pomeni, da je bilo njegovo branje v funkciji začetnega bralnega razumevanja. Učenec uspešno bere raznovrstno gradivo in ni potrebe po kakršnem koli upoštevanju prilagajanja bralnih gradiv.

Tretja učenka je ob prvem testiranju dosegala nadpovprečno hitrost tekočnosti glasnega branja (41 besed na minuto). Bralna tehnika je bila ustrezna, brez napak. Za branje je bila zelo motivirana, branja se je naučila že pred vstopom v šolo. Ob vmesnem testiranju vidimo, da ja polletni napredek nizek, le 4 besede, zato smo učenko in starše spodbudili k rednemu branju doma. Starši naših priporočil niso upoštevali in so menili, da je deključino branje ustrezno ter da ni potrebe po vajah branja tudi doma. Končni rezultati kažejo, da učenka do konca šolskega leta ni veliko napredovala, saj je njen celoletni napredek le 10 besed. Številni učenci, ki so imeli ob začetku leta slabše razvito tehniko branja, so deklico s pomočjo celoletnega napredka prehiteli oz. se izboljšali v tehniki branja veliko bolj kot ona. Pogosto opazamo, da učenci, ki so ob prehodu v šolo že brali velike tiskane črke, nazadujejo pri prehodu na male tiskane črke, ki jih obravnavajo v sredini 2. razreda. Razlogi so seveda različni, v tem primeru pa je najverjetneje šlo za pomankanje domače vaje, da bi deklica avtomatizirala tudi male tiskane črke in razvila svoj bralni napredek. Učenka ob koncu 2. razreda še vedno potrebuje enostavna besedila, ki so vsaj delno tudi oblikovno prilagojena, potrebuje tudi vajo do avtomatizacije bralne tehnike.

S tremi primeri smo želeli prikazati veliko raznolikost bralnih zmožnosti drugošolcev in pomen napredka. Kot vidimo, se začetna bralna stopnja v 2. razredu lahko zelo različno razvija, bodisi da učenec nikakor ne more napredovati, da veliko napreduje ali pa da na neki način celo nazaduje. Nenadomestljivi sta vloga podpore staršev in družinskega okolja ter vloga ustreznih bralnih gradiv.

Sklepne misli

Šolski knjižničarji lahko s podporo otrokom pri usvajanju branja ponudijo oz. svetujejo ustrezno bralno gradivo in tako pripomorejo, da otroci lažje vztrajajo pri urjenju branja, so pri tem uspešni in napredujejo na svoji bralni poti. Poleg tega šolsko knjižnico obiskujejo prav vsi učenci, še posebej pa tisti, ki prihajajo iz okolij z manj priložnostmi, na katere moramo biti še posebej pozorni in jim stopiti korak bliže. Zavedamo se tudi omejitev ter dejstva, da nekateri učenci želijo prosto izbiro pri izposoji knjig. Ne nazadnje imajo šolski knjižničarji prednost pred drugimi knjižničarji, da lahko dobijo povratno informacijo s strani učiteljic o bralni stopnji posameznega učenca, o morebitnih njegovih posebnostih ali zanimanjih, interesih. Vse te informacije so lahko izjemno koristne in pripomorejo k temu, da lahko knjižničar posameznega učenca obravnava z individualnim pristopom in tako vsak učenec najde ustrezno knjigo zase. Saj so ustrezna bralna gradiva v povezavi s čustveno-motivacijskimi dejavniki bralne učinkovitosti povezana z bralnim napredkom posameznika. Pomembno se nam zdi, da vsi deležniki, ki smo vključeni v razvijanje bralne pismenosti, sodelujemo, saj stremimo k istemu cilju. Želimo si, da bi vsak otrok v največji možni meri razvil svojo bralno spretnost, saj le tako lahko zagotovimo enake izobraževalne možnosti za vse učence ter jim izboljšamo dostop do kakovostnega izobraževanja. Zato si v prihodnje želimo, da bi model spodbujanja in razvijanja začetnega branja, ki je predstavljen v prispevku in katerega rezultati kažejo na njegovo učinkovitost, začeli uporabljati tudi v drugih šolah.

Ne nazadnje imajo šolski knjižničarji prednost pred drugimi knjižničarji, da lahko dobijo povratno informacijo s strani učiteljic o bralni stopnji posameznega učenca, o morebitnih njegovih posebnostih ali zanimanjih, interesih.

Viri in literatura

- Fekonja, Z. (2016). Vloga šolskega knjižničarja pri uporabnikih 21. stoletja. *Šolska knjižnica*, 25(3/4), 16–20. https://www.zrss.si/wp-content/uploads/2023/10/02_ZvonkaFekonja.pdf
- Golli, D. (1991). *Opismenjevanje v prvem razredu*. Pedagoška obzorja.
- Hasbrouck, J., Tindal, G. (2017). An Update to Compiled ORF Norms. *Behavioral Research and Teaching. University of Oregon*, 175(1702), str. 1–17. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED605146.pdf>
- Jurišič, D. B. (2016). *Tekočnost branja. Merjenje in spremljanje*. Izobraževalni center PIKA.
- Kalan, M. (2002). Branje naj postane nepogrešljivo orodje korakov. *Naš zbornik*, 35(3), 3–6.
- Kanalec, T. (2016). Opazovanje in ocenjevanje otrokovih predopismenjevalnih veščin. [Magistrsko delo]. Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.
- Kanalec, T. (2022). Spremljanje bralnega napredka v obdobju pandemije covid-19 pri generaciji 2. razredov v okviru bralnega projekta. V Košak Babuder, M., Kavkler, M., Kalan, M., Stančič, Z., in Morrison Clement, A. (ur.) 6. Mednarodna konferenca o specifičnih učnih težavah. *Specifične učne težave in izzivi današnjega časa: zbornik prispevkov: 6. mednarodna konferenca o specifičnih učnih težavah*, str. 252–260. Društvo Bravo.
- Kanalec, T., in Ozbič, M. (2016). Ustrezno razvite predopismenjevalne spretnosti v predšolskem obdobju kot ključni dejavnik za kasnejšo šolsko učno uspešnost. *Šolsko svetovalno delo*, 20(3/4), 23–34.
- Klemenčič M., E., in Mirazchiyski P., V. (2023). Mednarodna raziskava bralne pismenosti PIRLS 2021. Pedagoški inštitut. https://www.pei.si/wp-content/uploads/2023/06/PIRLS21_NacionalnoPorocilo_Splet.pdf
- Košir, J. (2011). Formativno ocenjevanje in spremljanje učnega napredka, ki temelji na kurikulumu. V L. Magajna in M. Velikonja (ur.). *Učenci z učnimi težavami. Prepoznavanje in diagnostično* (str. 39–56). Pedagoška fakulteta. http://www.ucne-tezave.si/files/2016/10/2_Prepoznavanje.pdf
- Baker L., Mackler, K., Sonnenschein, S., in Serpell, R. (2001). Parents' Interactions with Their First-Grade Children During Storybook Reading and Relations with Subsequent Home Reading Activity and Reading Achievement. *Journal of School Psychology*, 39(5), 415–438.
- Pačnik, A. (1995). Bralne navade in bralni interesi učencev OŠ Partizanska bolnišnica Jesen-Tinje. *Didakta*, 5(24/25), 82–85.
- Pečjak, S. (1993). Kako do boljšega branja: Tehnike in metode za izboljšanje bralne učinkovitosti. Zavod RS za šolstvo.
- Pečjak, S. (1999). *Osnove psihologije branja: Spiralni model kot oblika razvijanja bralnih sposobnosti učencev*. Znanstveni inštitut Filozofske fakultete
- Pečjak, S. (2010). *Psihološki vidiki bralne pismenosti: od teorije k praksi*. Znanstvena založba Filozofske fakultete. *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. <http://www.fran.si/>
- Vaknin-Nusbaum, V., Tuckwiller, E. D. (2023). Reading Motivation, Well-Being and Reading Achievement in Second Grade Students. *Journal of Research in Reading*, 46(1), 64–85. <https://doi.org/10.1111/1467-9817.12414>

Mag. Tjaša Kanalec, prof. defektologije, zaposlena na Osnovni šoli Franceta Bevka Tolmin.
Naslov: Osnovna šola Franceta Bevka Tolmin, Dijaška ulica 12b, 5220 Tolmin
E-naslov: tjasa.kanalec@os-tolmin.si